

Dílo: Staré řecké báje a pověsti (E. Petiška)

Předmět: ČJ - rozbor děl

Přidal(a): TerkaCZ

Rozbor: Staré řecké báje a pověsti

Základní údaje o díle

- **Literární forma:** próza
- **Literární druh:** epika
- **Literární žánr:** mytologická sbírka povídek, adaptace řeckých bájí pro mládež
- **Rok vydání (originál):** 1958
- **Autor:** Eduard Petiška
- **Původní jazyk:** čeština

Téma

- Sbírka popularizuje řeckou mytologii pro děti a mládež, představuje bohy, titány a hrdiny v příbězích o stvoření světa, božských trestech, hrdinských činech a tragédiích.
- Zaměřuje se na boj dobra se zlem, lidskou slabost a božskou moc.

Motivy

- Stvoření světa a lidstva (Prométheus, Potopa)
- Hybris a božské tresty (Faéthón, Tantalos, Niobé)
- Hrdinské výpravy (Zlatý ruň, Hraklesovy práce)
- Láska a ztráta (Orfeus, Médeia)

- Podsvětí, osud, prsten Gygea
- Morální ponaučení z bájí

Hlavní myšlenka

- Řecké mýty učí poslušnost bohům, míru v ambicích a odvahu v neštěstí; lidská pýcha vede k pádu, ale hrdinství a moudrost přinášejí slávu.

Námět

- Adaptace antických mýtů z Homéra, Hésioda, Ovida a Apollodóra do české podoby pro mladé čtenáře.
- Petiška zjednodušuje složité příběhy, zachovává poetiku a morální jádro, vychází z lidové slovesnosti.

Kompozice a struktura

- 25 samostatných povídek chronologicky od stvoření světa po trojskou válku
- Každá povídka má uzavřený děj s morálním závěrem
- Struktura: úvodní mýty kosmogonie, pak hrdinské ságy, tragédie, trojská válka

Vypravěč

- Er-forma anonymního vypravěče v roli pohádkového vypravěče.
- Didaktický, poetický, s empatií k hrdinům, vysvětluje božské motivy a ponaučení.

Jazyk a styl

- Jednoduchá poetická čeština s archaizmy, bohatá metaforika, dynamické dialogy bohů a

hrdinů.

- Styl vyprávěcí, poutavý pro mládež, mísí epos s pohádkou.

Charakteristika hlavních (vybraných) postav

- **Prométheus** – titán, stvořitel lidí: vzbouřený, lidumilný, obětavý, vynalézavý, nezlomný, lživý vůči bohům, nekompromisní v boji za pokrok.
- **Zeus** – vládce bohů na Olympu: autoritativní, spravedlivý, krutý, lživý, hněvivý, moudrý patriarcha, nerozvážný v slibech, litující po čase.
- **Hérakles** – syn Dia a Alkmény, nejsilnější hrdina: nezlomný, odvážný, vynalézavý, pracovitý, hrdý, vykoupený provinilý, věrný přátelům.
- **Orfeus** – thrácký pěvec s lýrou: citlivý, umělecky nadaný, vášnivý, zoufalý v smutku, impulsivní, neposlušný osudu, idealistický milenec.
- **Théseus** – athénský hrdina, syn Aigea: statečný, vynalézavý, ambiciózní, civilizátor, zrádný vůči ženám, tragicky oslepený pýchou.
- **Odysseus** – ithacký král, vynálezce trojského koně: lživý, trpělivý, inteligentní, vynalézavý, věrný domovu, pružný, manipulativní, odolný utrpení.
- **Iásón** – vůdce Argonautů za zlatým runem: ambiciózní, charismatický vůdce, zrádný, sobecký, nerozhodný, závislý na pomoci jiných.
- **Eurydika** – najáda, Orfeova manželka: líbezná, nevinná, křehká, pasivní, osudově nešťastná, symbol ztracené lásky.
- **Minotaurus** – lido-býk v krétském labyrintu: divoký, žravý, monstrózní, bezduchý, neovladatelný instinkt, symbol temnoty.
- **Médeia** – kolchská čarodějnice, dcera Aiéta: vášnivá, kouzelná, pomstychtivá, věrná zamilovaná, destruktivní v žárlivosti, nekompromisní.
- > Přejít na [Velmi podrobnou charakteristiku postav](#)

Časoprostor

- **Místo:** mytologické Řecko (Olymp, podsvětí, Théb, Trója, Kavkaz, Kolchida)
- **Čas:** mytický pradávny věk bohů, titánů a hrdinů

Stručný obsah

Začíná **Prométheem**: stvoří lidi z hlíny, naučí je umění, ukradne oheň Zeusovi, přivádí Pandoru, trestán orlem na Kavkaze, osvobozen Hraklem. **Potopa**: Zeus ničí zkažené lidstvo, Deukalión a Pyrrha obnovují svět kameny. **Faéthón**: syn Hliov řídí sluneční vůz, způsobí chaos, zabít Zeusem. **Orfeus** zpívá pro Eurydiku v podsvětí. **Zlatý ruň**: Iásón, Argonauti, Médeia získávají run. **Hrakles** plní 12 prací (lev nemejský, hydra, kerbers). **Perséus** zabíjí Medúzu. **Théseus** likviduje Minotaura. **Oidipús** řeší sfinginu hádanku, tragédie incestu. **Trojská válna**: Helena, Achilles, Odysseův kůň. **Odysseovy cesty**: Ciklop, Kirké, Sirény. Každý příběh končí morálním závěrem.

Podrobný děj (vybrané báje a pověsti)

- Prométheus, Orfeus, Héraklés, Perseus, Daidalos a Ikaros, Théseus, Oidipus a Antigona, Odysseovy cesty

Prométheus

Modrá obloha se zhlížela ve vodách plných ryb, v povětří létala hejna ptáků a na lukách se pásala stáda zvířat. Nikdo však stáda nehlídal, ryby nelovil ani ptačího zpěvu nenaslouchal – na zemi chyběl člověk. Smutně bloudil po světě Prométheus, potomek božského rodu titánů, a marně hledal živé bytosti vzpřímené jako on a tváří podobné bohům. Viděl hlínu dávající život trávě, keřům a stromům, spatřil husté deště snesené na zem. Dešťová voda udržovala přírodu v životě, kde nepršelo, mřely stromy a pouště narůstaly. Poznal sílu země a vody, smísil hlínu s dešťovkou a vytvořil sochu prvního člověka podobnou bohům. Pallas Athéna, bohyně moudrosti, vdýchla soše ducha: šedivá hlína zrůžověla, začalo bít srdce, nehybné končetiny se pohnuly. Tak vznikli lidé. Žili jako malé děti: viděli, ale nepoznávali, slyšeli, ale nerozuměli, hemžili se po zemi i pod zemí jako mravenci v temných slujech. Neznali domy, řemesla, ani střídání ročních dob. Prométheus šel mezi ně, učil stavět domy, číst, psát, počítat, rozumět přírodě. Naučil zapřahovat zvířata do jha, sestrojil povozy proti břemenům na zádech, stavět lodě s plachtami ulehčujícími vesla. Vedl do hlubin země za poklady: měď, železo, stříbro, zlato opouštěla ložiska pod horníky. Poradil mísit hojivé masti a léky proti nemocem. Odhalil všechna umění, lidé se horlivě učili. Bohové na Olympu pozorovali nedůvěřivě, Zeus se mračil. Zavolal Prométhea: naučil jsi lidi pracovat, myslet, ale ne ctíš bohy oběťmi. Na bozích záleží úroda, mor, osudy, já vrhám blesky. Jdi, naříd' oběti, nebo hněv! Prométheus souhlasil, ale nechal Dia

vybrat: zabil býka, maso ukryl v kůži s žaludkem, kosti obalil tukem – větší, lepší hromada. Zeus ucítil vůni, sestoupil, vybral tuk. Prométheus odhrnul – holé kosti. Od té doby obětují lidé tuk a kosti, maso si nechávají. Zeus odebere oheň: mraky lijákem uhaší ohniště, vítr popel do moře. Lidé nemohou vařit, kovat, ohřívat se v mrazu, dílny zpustnou. Prométheus vkročí v noci do Diova paláce, ukradne oheň z krbu v dutině lýka, přinese lidem. Kouř stoupá, Zeus se rozzlobí. Pošle Héfaista, kováře zpod sopek, vyrobit sochu dívky. Héfaistos tvaruje nádheru, Zeus vdýchne život, Athéna dá závoj, roucho, pás, Afrodita půvab, Hermes řeč a hlas. Ověncí ji, vloží zlatou schránku, nazve Pandorou. Hermes ji dovede Epimétheovi, Prométheus varoval bratra před božskými dary. Epimétheus zapomene, přijme ji. Zvědavě otevře schránku: svištěním, kvílením vylete nemoci, bolesti, bída, strasti po světě. Pandora přiklopí, zůstane naděje na dně. Nemoci obcházejí domy, smrt v patách, bolest budí sny. Zeus přikove Prométhea řetězy k kavkazské skále nad propastí mlh – nemůže se hnout. Orel denně klove játra, v noci dorůstají. Po staletích Hérakles na cestě za Hesperidkami zabije orla lukem, rozdrví okovy. Prométheus nosí prsten s kavkazským kamenem na splnění kletby. Lidé nosí prsteny na památku jeho věrnosti v neštěstí.

Orfeus

V thrácké Trákii žil pěvec Orfeus, hrající na lyru tak krásně, že ptáci umlknou, zvířata táhnou za ním: vlk s beránkem, liška se zajícem, hadi vylézají, kamení uhýbá, řeky se zastavují, ryby se vynořují. Lidé smějí se, pláčou, zapomínají starosti, dělají podle písně. Bohové sestupují po Mléčné dráze na hostiny. Orfeus miluje najádu Eurydiku, líbeznou jako jeho písně. Krátce šťastni, Orfeus odejde, Eurydika na loukách k družkám najádám, uhryzne jedovatý had, zemře v mdlobách. Orfeus pohrbí, s ní radostné písně. Smutně bloudí, lidé pláčou, stromy vzdychají, šelmy s vlhkýma očima. Bez pokoje sestoupí do podsvětí za Hádem a Persefonou. Zamíří na západ k černým skalám v mlze, zpívá o Eurydice, stromy ukazují cestu, tráva se sklání. Vidí cypřiše, mlhu, trojhlavý pes Kerberos štěká ohnivýma očima. Charón převezze Styxem. V Erebu duše, soudce Minós. Orfeus zpívá, stíny tančí, Hades a Perséfoné dojmuty. Dovolí vzít Eurydiku, ale nesmí se otáčet. Vycházejí, Orfeus slyší kroky, otočí se – Eurydika zmizí v mlze. Orfeus truchlí, menády ho roztrhají za zanedbání Dionýsa, hlava zpívá v řece Hebros, lyra na nebi. Symbol lásky, umění moci nad smrtí, ale osudu neporušitelnosti.

Hérakles

Hérakles, syn Dia a Alkmény, od narození silák: v kolébce zadusí hady poslané Herou. Vyrostl v

Thébách, stal se hrdinou. Hera ho zblázní žárlivostí, zabije manželku Megaru a syny. Čistí se u delfské Pýthie, ta uloží službu mykénskému králi Eurystheovi – 12 nespílitelných prací. 1. Nemejský lev s nepřekousnutelnou kůží: Hérakles ho honí, zadusí v objetí holýma rukama, z kůže si ušije plášť a klobouk. 2. Lernská hydra, víchehlavá zmi je z bažiny: hlavy dorůstají, Hérakles odsekává mečem, synovec lolaos připaluje pahýly pochodněmi, nesmrtelnou hlavu pohřbí pod kamenem, z krve namáčí šípy. 3. Zlatorožé kerberské stádo: honí ho měsíc, chytí živého. 4. Erymantijský kaban: v sněhu ho unaví, živý doveze. 5. Stáda tříhlavého obříka Geryóna na Erytheii: zabije pastýře, Geryóna třemi šípy, sluneční člun Héliá převezve stádo. 6. Zlatá jablka Hesperidek v zahradě strážené drakem: donutí Atlasa (držícího nebe) je ukrást, oklame ho – převezme břemeno, Atlas se vrátí. 7. Krétský bílý býk Poseidónův: unese ho do Mykén. 8. Klímactické klávesy krále Augia: vyčistí stáje řekami v jednom dni. 9. Pás amazonské královny Hippolyte: Hera vyvolá válku, Hérakles ji zabije, vezme pás. 10. Stádo obrovských volů z Thrákií: přivede. 11. Tříhlavý pes Kerberos z podsvětí: sestoupí, chytí ho řetězem bez zbraní. 12. Osvobození Prométhea z Kavkazu. Po pracích Hera pořádá válku, Hérakles ji odrazí. Na hoře Óta spálí tělo očistivým ohněm, smrtelná schránka shoří, stoupá na Olymp jako bůh. Žení se s Hébe, bohyní mládí. Symbol nezlomné síly a hrdinství překonávající osud.

Perseus

Danaé, dcera argivského krále Akristia, uvězněna v bronzové věži – věštba syna zabijícího děda. Zeus prorazí střechu zlatým deštěm, zplodí Persea. Akristios vsadí matku s dítětem do truhly na moře, Poseidón je vysadí na Seriphos. Král Polydektés zamilován do Danaé, chce Persea pryč – slíbí dar. Věštkyňe radí hlavu Medúzy, Gorgony s hady místo vlasů, pohledem kazí v muže. Bohové pomohou: Hermés falčata (poloměsíčitý meč), Athéna leštěný štít jako zrcadlo, Hadés křídlaté sandály a neviditelný klobouk (kypé). Perseus letí k severním ostrovům, Gorgony spí ve skalách. Vidí odraz ve štítu, usekne Medúse – krev stříká, z ní rodí Pegasej a Chrysaóra. Ostatní Gorgony se probudí, Perseus letí neviditelný. Hlava v měchu. Na Ethiópii car Fosforeus obětuje Andromedu mořskému hadovi za Poseidonův trest (matka Kassiopeia se chlubila krásou). Perseus ji osvobodí mečem, zabije hada. Svatba, Androméda s ním do Argu. Na Seriphosu ukáže hlavu Polydektovi a dvořanům – zkamení. Akristiův syn Megapenthos ho přijme. Perseus vrátí dary, Medúznu hlavu Athéně na štít aegis. Založí Mykény, z Persovy hlavy rodí Persidův rod. Symbol statečnosti s božskou pomocí proti nemožnému.

Daidalos a Ikaros

Daidalos, athénský umělec, vynalezne pila z rybích zubů, hoblík, obvodový stav. Závidí synovec Talos (tesák z vosku). Daidalos ho shodí z Akropolé, soud ho vyžene. Na Krétu k Minósovi staví labyrint pro Minotaura (lido-býka Poseidónova trestu). Král uvězní Daidala s Ikarosem v labyrintu. Daidalos: „Nemůžeme plout, Minós hlídá moře, vzduch volný.“ Roztaví vosk, spojí peří, tvaruje křídla otci i synu. Varuje: „Drž se střední výšky – nízko vlhkost peří zvlhne, vysoko slunce vosk roztaví.“ Vylepí voskem, letí z věže nad mořem k Sicílii. Ikaros nadšený sluncem letí vysoko, vosk taje, peří padá, volá otce, tonou v moři pojmenovaném Ikarijské. Daidalos pláče: „Já tě varoval, synu!“ Pohřbí tělo na pobřeží. Na Sicílii staví Apollónův chrám s labyrintovitou střechou. Minós ho hledá, přijede s odměnou: kdo protáhne nit skrz lasturu, dostane. Daidalos schová nit v mravenčí lži, mravenec protáhne, Minós pozná, Daidalos ho zabije. Kocalos ho pohřbí. Symbol hybris mládí a otcovské moudrosti.

Théseus

Théseus, syn athénské krále Aigea a trojzenské Aithry, vychován u děda Pitthea. Cesta do Athén: zabije zloděje – Sineise lámajícího hosty, Skiróna házejícího z útesu, Krommyónskou prase, Kerkyóna zápasníka, Prokrusta natahovače. V Athénách Medeia chce otrávit, Aigeus pozná meč pod balvanem. Nápadníci na dceru. Minós křídlatý syn Androgeos zabit v Athénách, trest: 7 chlapců, 7 dívek do labyrintu Minotauru na Krétu. Théseus se přihlásí, Aigeus: černé plachty vyměň za bílé vítězství. Na Krétu Ariadna zamilovaná, Daidalos dá nit, meč. Théseus v labyrintu: Minotaurus lido-býk, zabije, nití ven. Svatba s Ariadou, opustí ji na Naxu (Dionýsos). Bílé plachty, Aigeus vidí černé, skočil do moře. Théseus králem Athén. Federace s Peliopem, Peloponés. Ukradne Persefonu do podsvětí, Hádův slib, Theseovy synové osvobodí. Zamilován do Hippolyty amazonské, Phaidra. Syn Hippolytos odmítne, Phaidra sebevražda, prokletí. Théseus vyhnán, padne z Pireu. Symbol athénské hrdiny, civilizátora, labyrintu vítěze.

Oidipus a Antigona

Thébský král Laios a Iokasté: věštba syn zabije otce, ožení se s matkou. Novorozenec s probodnutýma nohama (Oidipus = otokový) opuštěn na horách. Pastýř ho dá korintskému králi Polybovi. Oidipus v Delfách slyší věštbu, uteče zabít Polyba. U thébské křižovatky zabije neznámého (Laiose). Thébám sužuje sfinga: „Co ráno 4 nohy, poledne 2, večer 3?“ Oidipus: „Člověk!“ Sfinga se zabije, Oidipus králem, ožení s vdovou Iokasté, narodí Eteokla, Polyneika, Antigonu, Ismené. Mor, věštbář Tiresias: vrah Laia mezi vámi. Iokasté sebevražda, Oidipus

oslepí se špendlíky z jejího šatu. Vyhnanství s hůlkou, Antigona ho vede. Synové slíbí střídání trůnu, Eteokles ho zradí. Polyneikés s Argejany napadne Théb, bratr ubije bratra. Kreón zakáže pohřeb Polyneikovi. Antigona ho pohřbí, Kreón ji uvězní v jeskyni. Haidés pošle Theseovy syny osvobodit Oidipa. V Kolónách u Athén mysticky zemře, chráněn bohyní. Symbol osudu, nevědomé tragédie a statečné dcery.

Odysseovy cesty

Odysseus, ithacký král, Istivý vůdce Akaiů v trojské válce, vymyslel dřevěného koně. Po 10 letech války bohové nařídí návrat, Poseidón ho trestá za oslepení syna Polyféma. Odysseus pluje s 12 loděmi. Na ostrově Lotosojedů zapomenou domov lotosem. U Kiklopa Polyféma: uvěznění v jeskyni, Odysseus oslepí obra vínem omámeného, uniknou pod ovci. Aiolos dá měch větrů, posádka otevře, bouře je vrátí. U Laistrygónů žravých kanibalů 11 lodí zničeno. Na ostrově Kirké: čarodějnice promění muže v prasata, Hermes dá bílý kvetinec moly, Odysseus ji přemluví, rok tu žijí. Kirké radí do podsvětí za Tiresiem: Tiresias varuje před Sirénami, Skyllou, Charybdou, Héliovými voly. Sirény svádí zpěvem, voskové zátky v uších, přivázaný k stěžni. Skylla 6 hlav, 6 mužů sežere; Charybda vycucává loď. Na Thrinakii muži porážou sluneční voly Hélia, blesk zničí loď, Odysseus se drží fíků, plave 9 dní na Ogygii k Kalypsu. 7 let tu žije, Hermes přinudí ho pustit. Na Scherie u Feáků: Nausikaia ho obleče, Alkinóos pořádá hry, Demodók zpívá o koni, Odysseus prozradí totožnost, Feákové ho dovezou domů. Na Ithace Pénélope čeká 20 let, 108 nápadníků. Athéna maskuje Odyssea žebravým. Syn Télemachos vrací se z Pylu a Spartu. Odysseus s pastýřem Eumaiem plánuje. Luk nápadníkům: Télemachos připraví, Odysseus vystřelí, zabije Antinoe, odhalí se, s Pénélopou, Eurykleia pozná jizvu. Masakr nápadníků, Ithaka očištěna. Symbol Istivosti, trpělivosti, domova touhy.

Vlastní zhodnocení

Vynikající úvod do řecké mytologie pro žáky a studenty. Petiška zjednodušuje složité mýty do poutavých příběhů, zachovává poetiku a morálku. Ideální pro mladé čtenáře.